

ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ АВТОТРАНСПОРТУ

Постановка проблеми. Соціально-економічні перетворювання, що відбуваються в економіці країни, актуалізують зміни організаційно-управлінських структур, перехід до стратегічного управління, маркетингову переорієнтацію, антикризове управління, впровадження інноваційних технологій управління персоналом. Це безпосередньо пов'язано з необхідністю врахування особистісного фактору у виробництві.

Автотранспортний сектор країни є специфічною галуззю народного господарства, яка залежить від багатьох чинників. У зв'язку з цим він відносно повільніше пристосовується до економічних і технологічних змін у суспільстві та виробництві. Все це зумовлює корегування управління ним, показує необхідність кардинального наповнення новим змістом управлінських цілей, завдань, змісту, уточнення функцій, методів, методик і технологій планування, регулювання, мотивування, контролювання управлінської діяльності.

Одним із чинників ефективного функціонування цієї галузі є наявність нової концепції щодо стратегії управлінської діяльності, а саме, компетентнісний та ситуаційний підхід до управління, гнучкість і оптимальна адаптація фахівців до постійних змін зовнішнього середовища, впровадження сучасних технологій управління персоналом.

Автотранспортному сектору країни сьогодні потрібні якісно нові, висококультурні та компетентні керівники, які не лише знають організацію й технологію сучасного виробництва, а й досконало володіють основами теорії і практики управління, психології управління.

Розв'язання цієї складної науково-педагогічної проблеми можливе за умови ефективної професійної підготовки майбутніх інженерів в межах розвинутої системи вищої освіти тому, що головним її завданням є підготовка творчо мислячих, компетентних і конкурентоздатних фахівців.

Постановка завдання. Метою цієї статті є аналіз проблеми використання професійно-орієнтованих завдань при створенні практико-орієнтованого освітнього середовища як важливої педагогічної умови процесу формування управлінської компетентності в майбутніх інженерів автотранспорту.

Проблему ефективного розвитку автотранспортної галузі не можна розв'язати тільки за рахунок реформ організаційного, управлінського та змістовного характеру. Розробляючи стратегію розвитку, вкрай важливо враховувати всі досягнення та помилки минулих десятиліть, зокрема й проблеми управлінської підготовки фахівців-інженерів. У зв'язку з цим необхідно, спираючись на кращі досягнення світової та вітчизняної теорії і практики професійної освіти, обґрунтувати та ухвалити концепцію підготовки таких фахівців.

Нова парадигма освіти щодо підготовки майбутніх інженерів до управлінської діяльності має забезпечувати переосмислення досвіду їх підготовки, враховувати такі принципово нові підходи до її обґрунтування [3, 4, 5, 7, 8]:

- розуміння необхідності обґрунтування методології формування управлінської компетентності в майбутніх інженерів у процесі його професійної підготовки у ВНЗ;
- пошук теоретичних засад щодо дослідження педагогікою, психологією, філософією освіти, соціологією, інформатикою та юриспруденцією педагогічних явищ, які стосуються формування управлінської компетентності в майбутніх інженерів;
- розуміння необхідності формування управлінської компетентності в майбутніх інженерів під час навчання у ВНЗ;
- вивчення і творче використання позитивного національного та світового досвіду підготовки майбутніх інженерів до управлінської діяльності;

– зміна стереотипів щодо сприйняття особистості інженера-автотранспортника та усвідомлення необхідності формування його творчої особистості й основних видів управлінської компетентності.

Усе це зумовлює проведення фундаментальних і прикладних досліджень із проблеми формування управлінської компетентності майбутніх інженерів автотранспорту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковцями все помітніше усвідомлюється наукова та практична доцільність і значущість узагальнення, систематизації та обґрунтування теоретичних і методичних засад підготовки фахівців до майбутньої управлінської діяльності відповідно до вимог і змісту сучасних освітніх стратегій і технологій. Розвитку управлінської компетентності стосуються: праці з теорії і практики менеджменту (Р. Акофф, М. Вебер, Л. Ерхард); результати досліджень українських науковців (А. М. Алексюк, Г. О. Балл, І. Д. Бех, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, Н. Г. Ничкало, В. І. Свистун, В. В. Ягупов та ін.).

У дисертаціях України останніх років досліджувались такі аспекти цієї проблеми: підвищення управлінської компетентності керівників (Р. П. Вдовиченко, О. І. Зайченко та ін.), теорія і практика підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі до управлінської діяльності (В. І. Свистун), теоретичні і методичні основи підготовки інженера у ВНЗ до майбутньої управлінської діяльності (О. Г. Романовський), підвищення управлінської компетентності військових керівників (В. С. Афанасенко, О. В. Бойко, Т. М. Мацевко та ін.).

Виклад основного матеріалу. Поняття «освітнього середовища» розробляється в науці на основі поняття «освітнього простору». При визначенні цих понять варто мати на увазі, що для забезпечення передачі досвіду професійної діяльності від покоління до покоління необхідне відповідне інформаційне забезпечення, інфраструктура, соціальні умови. Всі зазначені фактори й формують освітній простір.

Освітній простір формується не тільки самою системою освіти, але й зовнішніми стосовно самої освіти причинами. У січні 1997 року глави урядів СНД затвердили «Концепцію формування єдиного освітнього простору Співдружності Незалежних Держав», а також прийняли «Угоду про співробітництво з формування єдиного освітнього простору Співдружності Незалежних Держав», що базується на Концепції.

Відповідно до Концепції, «єдиний освітній простір характеризується спільністю принципів державної політики у сфері освіти, погодженістю державної політики у сфері освіти, погодженістю державних освітніх стандартів і вимог із підготовки й атестації наукових і науково-педагогічних кадрів і програм, рівними можливостями й вільною реалізацією прав громадян на одержання освіти на території держав – учасників Співдружності» [6].

В. І. Слободчиков, В. А. Петровський, Н. Б. Крилова та ін. розробляли філософські аспекти поняття «освітнє середовище», прийоми й технології його проектування. У застосуванні до практики навчання й виховання питання конструювання освітнього середовища розглянуто в ряді робіт (О. С. Газман, М. В. Кларін, В. А. Ясвін і ін.). Приділялася увага цьому питанню й у працях одного з основоположників системи розвиваючого навчання - Б. Д. Ельконіна, а В. В. Давидов, наприклад, увів в освітню практику поняття «школа дорослішання».

Існує кілька підходів до визначення поняття освітнього середовища. Так, зміст поняття "освітнє середовище" пов'язують із процесом формування особистості за певним, що носить соціально-обумовлений характер, зразком. В. А. Ясвін, аналізуючи різні підходи до питання про освітнє середовище, установлює, що це поняття виступає як основне родово для таких понять, як сімейне середовище, культурне, соціально-культурне, етнічне середовище [9].

На думку О. С. Газмана, основними компонентами соціокультурного освітнього середовища є відносини, цінності, символи, речі, предмети [2].

Ми вважаємо за доцільне саме ці компоненти відбити в змісті професійно-орієнтованих завдань. Так, ціннісний компонент припускає виділення як пріоритету роботи освітньої установи такі орієнтації:

- встановлення «професійного способу життя освітньої установи» через забезпечення студентам можливостей включатися в усе різноманіття культури, професійної діяльності й вибудовування системи, що поєднує впливи предметного, соціального й професійного середовищ;

- перенос акценту в діяльності викладачів від впливу на особистість студентів до формування «навчального середовища»;

- планування й цілепокладання на основі визначення навчального ефекту освітнього середовища, контроль досягнення цілей освітньої установи на основі аналізу впливу середовища на розвиток суб'єкта і його подальше професійне становлення.

Відносини як компонент освітнього середовища ми розглядаємо як взаємодію майбутніх інженерів, викладачів і роботодавців на основі принципів:

- гуманізації й демократизації освітнього середовища установи за допомогою надання й забезпечення суб'єктам освітнього процесу все більших прав і обов'язків на основі «договірних відносин»;

- динамічного (поступального) оволодіння студентами існуючими видами й способами управлінської діяльності (від репродуктивного рівня на основі зразків і стандартів до їхнього вдосконалювання й самостійного формування);

- гуманітаризації освіти через освоєння змісту гуманітарних наук.

Символи як компонент освітнього середовища, на думку О. С. Газмана [2], визначають технологічний зміст освітнього середовища й здійснюють:

- збагачення культурного середовища освітньої установи за допомогою широкого використання можливостей установ, музеїв, різних засобів комунікацій, виробничих підприємств, трудових колективів тощо;

- посилення ролі навчальних дисциплін, що сприяють професійному прогресу особистості, так і збагачення навчальних дисциплін соціально й професійно значущими аспектами;

- додання освітньому середовищу адаптивного контекстного характеру, пов'язаного з побудовою штучних (навчально-тренувальних) трудових колективів.

Параметр «речі й предмети» визначає побудову освітнього середовища таким чином, щоб конкретне предметне оточення студента виступало б як соціум (колектив), збагачений для взаємодій різного роду, у тому числі й управління:

- продумування організації всіх просторів освітньої установи для різноманітної діяльності студентських співтовариств (зокрема переорганізація навчальних приміщень, організація діяльності наукових студентських суспільств, суспільно-політичних об'єднань тощо);

- перетворення навчальних програм і планів на принципах варіативності, контекстності й альтернативності;

- широке використання систем управління й використання високотехнологічного устаткування й комунікацій, довідкової літератури тощо [2].

У закордонній дидактиці освітнє середовище розглядається як можливість «середо-орієнтованого навчання» – навчання за допомогою «навчального середовища»: сукупності системних формуючих впливів предметного, соціального й інформаційного середовищ. Звертається увага на навчальні властивості середовища – її інтегральні ефекти, що виникають у системі "середовище – суб'єкт" [10].

Середо-орієнтований підхід у навчанні дозволяє перенести акцент у діяльності викладача з активного педагогічного впливу на особистість студента в галузь формування «навчального середовища», у якій відбувається його самонавчання й саморозвиток. При такій організації освіти включаються механізми внутрішньої активності студента у його взаємодіях із середовищем.

Основний зміст професійно-орієнтованих завдань у рамках середо-орієнтованого підходу містить:

- конструювання різноманіття навчальних середовищ з урахуванням типів трудових колективів і видів професійної діяльності;
- визначення їх загального й локального навчального ефекту і його підвищення;
- аналіз впливу середовища на подальшу поведінку, на розвиток студента як суб'єкта управлінської діяльності.

На наш погляд, вирішення завдань у рамках штучного середовища (професійні навчальні ситуації), хоч і підсилює ступінь опосередкованості у взаєминах між людьми й звужує сферу безпосереднього особистого спілкування, створює все ж таки значні можливості для формування основ досвіду практичної діяльності з управління трудовим колективом.

Пропоновані нами завдання у зв'язку зі зміцненням позицій гуманістичної освіти забезпечують проектування нового освітнього середовища як багатомірного простору, адекватного сучасним потребам професійної практики й відповідної тенденції розвитку сучасної культури, економіки.

Спираючись на психолого-педагогічний аналіз різних поглядів на освітнє середовище, А. В. Вишнякова виділяє базові структурні компоненти освітнього середовища: просторово-предметний, соціальний і психодидактичний [1]. Вона пропонує розглядати освітнє середовище у вигляді:

- фактора навчання й розвитку студентів (взаємодія студента й середовища здійснюється за суб'єкт-об'єктною схемою, середовище виступає як фактор, що активно впливає на студента, а той, хто навчається, виступає як об'єкт, що приймає цей вплив);
- умови навчання й розвитку, коли освітнє середовище являє собою сукупність можливостей для навчання, а також для прояву й розвитку його здатностей;
- засобів для навчання й розвитку;
- предмета проектування й моделювання майбутньої професійної діяльності, коли відповідно до мети навчання й особливостей розвитку майбутніх інженерів теоретично проектується й потім практично, з урахуванням конкретних умов професійної й управлінської діяльності, моделюється той або інший вид і тип трудового колективу й діяльності (В. П. Лебедева, В. А. Ясвін);
- об'єкта психолого-педагогічної експертизи, коли освітнє середовище оцінюється за певними критеріями за допомогою відповідних методів (В. А. Ясвін).

Усі названі аспекти знаходять своє концентроване вираження в змісті професійно-орієнтованих завдань.

Зміст освітнього середовища повинен включати все, що буде потрібно майбутньому інженеру для успішної управлінської діяльності й розвитку власної особистості. У зв'язку з цим зміст професійно-орієнтованих завдань повинен включати такі освітні компоненти: аксіологічний, когнітивний, діяльнісно-творчий і особистісний.

Аксіологічний компонент має на меті введення цінностей студентів в світ, професію й управлінську діяльність й надання допомоги у виборі особистісно-значущої системи ціннісних орієнтацій, особистісних змістів.

Когнітивний компонент змісту освіти забезпечує майбутніх інженерів науковими знаннями про людину, культуру, історію, природу, ноосферу, професію й управління.

Діяльнісно-творчий компонент сприяє формуванню й розвитку в майбутніх інженерів різноманітних способів діяльності, творчих здібностей, необхідних для самореалізації особистості.

Особистісний компонент забезпечує пізнання себе, розвиток рефлексивної здатності, оволодіння способами саморегуляції, самовдосконалення, морального й життєвого самовизначення.

За допомогою професійно-орієнтованих завдань забезпечується формування здатностей студентів до управлінської діяльності на одному з трьох рівнів:

1 рівень:

- 1) формування основ сучасного наукового світогляду;
- 2) розвиток логічного мислення, здатності до аналізу й синтезу;
- 3) формування базових понять, знань, умінь і навичок, достатніх для подальшого продовження освіти й самоосвіти студентів.

2 рівень:

- 1) виявлення нахилів студентів до управління;
- 2) створення умов для появи мотивів до подальшого професійного росту;
- 3) забезпечення такого рівня знань, умінь і навичок, що дозволив би їм легко адаптуватися до професійної діяльності.

3 рівень:

- 1) формування вміння бачити сутність світу, розпізнавати й аналізувати інформаційні, соціальні, виробничі процеси;
- 2) ознайомлення зі структурою й принципами роботи сучасних і перспективних трудових колективів;
- 3) формування понять про алгоритми, способи керування ними;
- 4) оволодіння систематизованими поняттями про принципи, методи й способи управлінської діяльності.

Реалізація вищевикладених положень на практиці в процесі вирішення професійно-орієнтованих завдань припускає формування узагальнених умінь студентів, необхідних для ефективного управління трудовим колективом у майбутній професійній діяльності.

Процес формування узагальнених управлінських умінь ми здійснювали за такими етапами:

1. Ознайомлення майбутніх інженерів з науковими основами управлінської діяльності.
2. Ознайомлення студентів зі структурою управлінської діяльності.
3. Формування часткових умінь і навичок.
4. Формування вміння самостійно визначати раціональну послідовність виконання дій і операцій у процесі управління трудовим колективом.
5. Формування вміння аналізувати свою діяльність і визначати ступінь її ефективності (рефлексія).

Професійно-орієнтовані завдання розроблялися нами відповідно до змісту підготовки фахівців-автотранспортників. В освітній процес Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського за нашою пропозицією був уведений спецпрактикум із вирішення таких завдань.

Професійно-орієнтовані (контекстні) завдання, що нами створені, моделюють (імітують) типові ситуації, що виникають у практиці управління трудовим колективом, і використовуються в процесі професійної підготовки студентів як навчальний матеріал для відпрацювання основних компонентів управлінської компетентності.

Висновки. Таким чином, феномен професійно-орієнтованих завдань як підстави для створення освітнього середовища досить складний. Для нашого дослідження важливе значення мають такі висновки:

- 1) освітнє середовище не має остаточного, застиглого варіанту; воно припускає функціонування, постійну зміну й розвиток; саме у властивостях, зв'язках, функціях і їхній взаємодії полягає джерело розвитку освітнього середовища як цілісної системи;
- 2) освітнє середовище відноситься до розряду керованих систем, оскільки всі її зв'язки є інформаційними й обумовлені конкретними обставинами навчально-пізнавального процесу;
- 3) результатом і метою діяльності суб'єктів освітнього середовища є формування управлінської компетентності майбутніх інженерів, що носить «надпредметний», загальнонавчальний, загальноінтелектуальний характер.

Перспективи подальших досліджень. Подальшої наукової розробки потребує педагогічна технологія формування управлінської компетентності майбутніх інженерів

автотранспорту в сучасних умовах виробництва та ринкових відносин в Україні.

Список використаних джерел

1. Вишнякова С. М. Профессиональное образование / С. М. Вишнякова. - М.: НМЦ СПО, 1999. - 538 с.
2. Газман О.С. От авторитарного образования к педагогике воли / О.С. Газман / Новые ценности образования. - 1995. - № 2. - С. 16–45.
3. Карамушка Л. М. Психологія управління / Л. М. Карамушка. – К.: Міленіум, 2003. – 344 с.
4. Кульчицька О. І. Підготовка студентів до майбутньої роботи на керівних посадах / О. І. Кульчицька // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2001. – № 2 (3). – С. 15–20.
5. Радкевич В. О. Концептуальні підходи до розвитку професійної освіти в Україні / В. О. Радкевич // Управління якістю професійної освіти: зб. наук. пр. / Укр. інж.-пед. акад. – Донецьк: ТОВ "Лебідь", 2001. – С. 129–132.
6. Лиферов А. П. Реинтеграция образовательного пространства СНГ: проблемы и перспективы / А. П. Лиферов // Педагогика. - 2000. – № 8. - С. 3–11.
7. Савченко В. А. Управління розвитком персоналу / В. А. Савченко. – К. : КНЕУ, 2002. – 351 с.
8. Товажнянський Л. Л. Педагогіка управління: [навч. посіб.] / Л. Л. Товажнянський, О. Г Романовський, О. С. Пономарьов, З. О. Черваньова. – Х. : НТУ «ХП», 2003. – 408 с.
9. Ясвин В.А. Психолого-педагогическое проектирование образовательной среды / В. А. Ясвин // Дополнительное образование. - 2000. – № 2. - С. 3–14.
10. Declaration on the social aspects of technological change / The OESD od-server. – 1987. – № 144. – 35 p.

Дніпровська Т. В.

Практико-орієнтоване освітнє середовище як педагогічна умова процесу формування управлінської компетентності в майбутніх інженерів автотранспорту

Проаналізовано проблему використання професійно-орієнтованих завдань при створенні практико-орієнтованого освітнього середовища як важливої педагогічної умови процесу формування управлінської компетентності у майбутніх інженерів автотранспорту.

Ключові слова: автотранспортний сектор країни, педагогічні умови, практико-орієнтоване освітнє середовище, професійно-орієнтовані завдання, управлінська компетентність, майбутні інженери автотранспорту.

Днепровская Т. В.

Практико-ориентированная образовательная среда как педагогическое условие процесса формирования управленческой компетентности у будущих инженеров автотранспорта

Анализируется проблема использования профессионально-ориентированных задач при создании практико-ориентированной образовательной среды как педагогического условия процесса формирования управленческой компетентности у будущих инженеров автотранспорта

Ключевые слова: автотранспортный сектор страны, педагогические условия, практико-ориентированная образовательная среда, профессионально-ориентированные задания, управленческая компетентность, будущие инженеры автотранспорта.

T. Dneprovskaya

Practice-oriented Environment as a Pedagogical Condition of the Formation of Managerial Competence of Future Engineers

The paper analyzes the problem of using professionally-oriented tasks in creation a practical-oriented educational environment as a pedagogical conditions in the formation of managerial competence of future engineers of vehicles.

Key words: transport sector of the country, pedagogical conditions, practical-oriented learning environment, professional-oriented tasks, managerial competence, future engineers vehicles.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2012 р.